

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Bevolkingstrends

Participatie en vertrouwen: België, Duitsland en Nederland in vergelijkend perspectief

2015 | 04

**Hans Schmeets
Willem Gielen**

De mate waarin mensen meedoen met de samenleving en vertrouwen hebben in de samenleving verschilt tussen de provincies (Schmeets, 2014). Limburgers staan hierin onderaan, terwijl mensen in Utrecht, Friesland en Zeeland vooroplopen. Hoe verhouden deze bevindingen zich ten opzichte van onze buurlanden? Zijn in België en Duitsland ook regionale verschillen te zien? En wat gebeurt er in de grensregio's? Met cijfers uit het European Social Survey 2012 (ESS 2012) is dit onderzocht. De verschillen tussen de landen zijn groot, vooral in het vertrouwen in de medemens en (politieke) instituties.

1. Inleiding

Niet alleen in Nederland, maar ook daarbuiten, staat sociale samenhang op de agenda, zoals de Raad van Europa (Council of Europe, 2008), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (Cotéan Healy, 2001) en de Wereldbank (Ritzen, Easterly en Woolcock, 2000). Beleidsinitiatieven zijn erop gericht om de sociale samenhang te versterken en de welvaart en het welzijn van burgers te vergroten. In eerdere bijdragen (Linszen en Schmeets, 2010; 2011; Schmeets, 2013) is Nederland in Europees perspectief geplaatst. Op basis van gegevens uit het European Social Survey (ESS) kwam naar voren dat de sociale samenhang in Nederland groot is. Vooral de inzet als vrijwilliger is in Nederland buitensporig hoog. Nederland vindt zo aansluiting bij sociaaldemocratische welvaartsstaten (Esping-Andersen, 1990) als Noorwegen, Zweden, Finland en Denemarken. Naast de vele vrijwilligers worden in deze landen ook de sociale contacten frequent onderhouden en is er veel vertrouwen in zowel de medemens als in maatschappelijke en politieke instituties. De conservatief-corporatistische landen, waaronder Duitsland, Frankrijk en België, volgen op duidelijke afstand van de sociaaldemocratische landen in het niveau van sociale samenhang. Ook gegevens van 2012 laten zien dat Nederland hoog scoort op vertrouwen en participatie. Op basis van het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn 2012/2013 kwam naar voren dat vooral Utrecht, Friesland en Zeeland hoog scoren op het terrein van vertrouwen en participatie, terwijl Limburg achterblijft. Dit roept de vraag op of in Duitsland en België ook regionale verschillen bestaan in vertrouwen en participatie, en hoe Limburgers het doen ten opzichte van de Belgen en Duitsers in de grensgebieden.

De data voor het onderzoek komen uit het European Social Survey 2012. Deze data leveren ook inzichten op voor diverse initiatieven, waaronder het Institute for Transnational and Euregional Cross Border Cooperation and Mobility (ITEM), die recent zijn ontstaan om Euregionale statistieken in beeld te brengen en nader grensoverschrijdend onderzoek te doen.

Dit artikel biedt een eerste verkenning op het terrein van de sociale samenhang waarin een aantal indicatoren over de mate van het vertrouwen en de participatie voor het Euregionale gebied naast elkaar zijn gezet. Eerst worden de resultaten van de mate van het meedoen en het vertrouwen in de drie landen – België, Duitsland en Nederland – naast elkaar gezet. Vervolgens wordt dieper ingegaan op regioniveau: in Duitsland zijn dit de verschillen tussen oost en west, in België zal er gekeken worden naar de drie gewesten en in Nederland zullen de vier landsdelen met elkaar worden vergeleken. Ten slotte worden de bevindingen van een aantal aan Nederland grenzende gebieden (Vlaanderen, Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen) met elkaar vergeleken.

2. Methode

2.1 Data en methode

Voor de beschrijving putten we uit het European Social Survey 2012 (ESS, 2012). Het ESS is een onderzoek dat tweejaarlijks, wordt uitgevoerd in opdracht van de Europese Commissie, de European Science Foundation en de verschillende nationale organisaties voor wetenschappelijk onderzoek.

Het ESS stelt zich ten doel met behulp van strikte methoden de wisselwerking tussen de veranderende instituties van Europa, haar politieke en economische structuren en de attitudes, overtuigingen en gedragspatronen van de verschillende Europese volken in kaart te brengen en te verklaren.

Het ESS wordt vanaf 2002 tweejaarlijks uitgevoerd onder inwoners van Europese landen van 15 jaar of ouder. In totaal zijn de gegevens verzameld van 6 672 personen, verdeeld over België (1 869), Duitsland (2 958) en Nederland (1 845). Verdere opsplitsingen binnen de landen resulteert in de volgende aantallen: West-Duitsland (2 368), Oost-Duitsland (590), Noord-Nederland (201), Oost-Nederland (383), West-Nederland (835), Zuid-Nederland (425), Brussel (166), Vlaanderen (1 105) en Wallonië (598). Voorts zijn voor een vervolganalyse de bevindingen binnen de Duitse deelstaten Niedersachsen (336) en Nordrhein-Westfalen (585) vergeleken met Noord-, Oost- en Zuid-Nederland.

In de vorm van bivariate samenhangen zijn de gegevens geanalyseerd. In een volgende stap is gecontroleerd voor de bevolkingssamenstelling waarvoor covariantie analyses zijn uitgevoerd.

2.2 Indicatoren

Voor de indicatoren is uitgegaan van het raamwerk sociale samenhang, met de dimensies participatie en vertrouwen (Schmeets en Te Riele, 2014). In dit raamwerk zijn 17 kern-indicatoren opgenomen, verdeeld over participatie (9) en vertrouwen (8). Bij de keuze voor de indicatoren uit de ESS 2012 is in dit artikel zoveel mogelijk op deze kernindicatoren aangesloten. Bij participatie gaat het dan om het hebben van sociale contacten, het verrichten van vrijwilligerswerk en de politieke participatie. Vertrouwen wordt bepaald aan de hand van sociaal vertrouwen (vertrouwen in anderen) en vertrouwen in diverse organisaties en instituties.

De vraag naar de sociale contacten luidt: 'Hoe vaak ontmoet u vrienden, kennissen of collega's? Hierbij gaat het alleen om de afspraken voortkomend uit vrije keuze en niet uit werk of plichten, met als antwoordopties 'elke dag', 'enkele keren per week', 'een keer per week', 'enkele keren per maand', 'een keer per maand', 'minder dan een keer per maand', 'nooit'. In de analyses is de volgende indeling gebruikt: 'minstens één keer per week', 'enkele keren per maand', 'één keer per maand of minder'.

Het verrichten van vrijwilligerswerk is vastgesteld met de vraag: 'Hoe vaak in het afgelopen jaar bent u betrokken geweest bij werk voor vrijwilligersorganisaties of goede doelen?', met

als antwoordmogelijkheden 'minstens een keer per week', 'minstens een keer per maand', 'minstens een keer per drie maanden', 'minstens een keer per zes maanden', 'minder vaak', 'nooit'. Voor de analyses is dit ingedikt in 'minstens één keer per maand', 'minstens één keer per zes maanden', '(vrijwel) nooit'.

Politieke participatie is onder andere vastgesteld middels de vraag: 'Heeft u gestemd tijdens de meest recente nationale parlementsverkiezingen?' (Ja/Nee)

Politieke participatie is daarnaast bepaald op basis van de volgende vijf vragen over politieke acties: 'Heeft u in het afgelopen jaar deelgenomen aan een van onderstaande acties: Contact opgenomen met politicus, regering of lokale overheid? Gewerkt in een politieke partij of actiegroep? Bepaalde producten geboycot? Een petitie getekend? Deelgenomen aan een demonstratie?' De scores zijn opgeteld (geen tot en met 5 acties), en vervolgens ingedikt tot de categorieën 'géén'; 'één'; 'twee of meer'.

Het vertrouwen in de medemens is ontleend aan de vraag: 'Vindt u dat men de meeste mensen kan vertrouwen, of bent u van mening dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen?'. De antwoorden op de schaal van 0 (men kan niet voorzichtig genoeg zijn) tot en met 10 (de meeste mensen zijn te vertrouwen), zijn ingedikt tot 0–5 (geen vertrouwen in medemens) versus 6–10 (wel vertrouwen in medemens).

Het vertrouwen in instituties is vastgesteld met de vraag: 'Hoeveel vertrouwen heeft u persoonlijk in onderstaande instituties?' De antwoorden op de schaal van 0 (in het geheel geen vertrouwen) tot en met 10 (volledig vertrouwen), ingedikt tot 0–4 (geen vertrouwen), 5 (neutraal), 6–10 (wel vertrouwen). In de analyses is een tweedeling gehanteerd: 0–5 (geen vertrouwen) versus 6–10 (wel vertrouwen).

3. Resultaten

3.1 Participatie en vertrouwen

Van de Nederlanders spreekt driekwart van de bevolking minimaal één keer per week af met vrienden, kennissen of collega's (tabel 3.1.1). Dit is stukken hoger dan in België (65 procent) en Duitsland (58 procent). Ook in de groepen die zeer weinig sociale contacten onderhouden komt dit tot uitdrukking: slechts 8 procent van de Nederlandse bevolking geeft aan minder dan één keer per maand iets te doen aan hun sociale contacten, tegenover 13 procent in België en 17 procent in Duitsland.

Op het gebied van vrijwilligerswerk wordt in Nederland meer gedaan: 33 procent doet dat minimaal eens per maand. Dat is vaker dan in Duitsland (31 procent) en België (14 procent), al is het verschil met Duitsland erg klein. België wijkt echter wel flink af met een fors lagere participatie in vrijwilligersorganisaties. Dit zien we ook terug aan de andere kant van de scores: bijna driekwart van de Belgen doet (bijna) nooit mee aan werkzaamheden voor vrijwilligersorganisaties. Wat de politieke participatie betreft loopt Duitsland voorop: 28 procent van de Duitsers nam in het jaar voorafgaande aan het onderzoek deel aan

minstens twee of meer politieke activiteiten. In Nederland en België was dit respectievelijk 14 procent en 15 procent. Het percentage burgers dat zegt bij de laatste parlementsverkiezingen gestemd te hebben is redelijk vergelijkbaar: 89 procent in België, 84 procent in Nederland en 83 procent in Duitsland. De werkelijke opkomst in Duitsland en Nederland ligt echter een stuk lager: respectievelijk 72 en 74 procent bij de laatste parlementsverkiezingen. Dit komt omdat niet-stemmers stevast zijn ondervertegenwoordigd in steekproefonderzoek en onderzoek naar verkiezingen in het bijzonder. Meedoen met een (politieke) enquête en naar de stembus gaan zijn aan elkaar gerelateerd (Brehm, 1993). België scoort weliswaar hoger dan Duitsland en Nederland, maar in dat land geldt een stemplicht.

3.1.1 Sociale contacten, vrijwilligerswerk en politieke participatie, 2012

	Totaal	België	Duitsland	Nederland
	%			
Sociale contacten met vrienden, kennissen of collega's				
Één keer per maand of minder	13	13	17	8
Enkele keren per maand	22	22	25	17
Één keer per week of meer	64	65	58	75
Vrijwilligerswerk				
(Bijna) nooit	61	73	58	55
Minimaal één keer per 6 maanden	12	13	12	12
Minimaal één keer per maand	27	14	31	33
Politieke participatie				
Gestemd				
Nee	15	11	17	16
Ja	85	89	83	84
Politieke acties				
Geen	54	63	41	64
Één	26	23	31	21
Twee of meer	20	15	28	14

Ook het vertrouwen is in Nederland vrij hoog vergeleken met België en Duitsland (tabel 3.1.2). Zo heeft in Nederland 65 procent van de burgers vertrouwen in andere mensen. In België (46 procent) en Duitsland (41 procent) is dit sociaal vertrouwen stukken lager. Het vertrouwen in organisaties en de politiek is gemeten voor zeven instituties: het nationaal parlement, de rechtsstaat, de politie, politici, politieke partijen, het Europees Parlement en de Verenigde Naties. In het vertrouwen in het Europees Parlement zijn Nederlanders (45 procent heeft vertrouwen) goed te vergelijken met Belgen (47 procent). Tevens heeft in Nederland, net als Duitsland, 77 procent vertrouwen in de politie. Bij alle andere vijf instituties laten Nederlanders echter duidelijk het meeste vertrouwen zien. Zo heeft in Nederland de helft vertrouwen in politici, tegenover 31 procent in België en slechts 20 procent in Duitsland. Het vertrouwen in politieke partijen geeft een bijna identiek beeld: 48 procent van de Nederlanders zegt hierin vertrouwen te hebben, van de Belgen deelt 30 procent deze mening en van de Duitsers maar 18 procent. Ook in het nationaal parlement, de rechtstaat en de Verenigde Naties hebben Nederlanders het meeste vertrouwen.

3.1.2 Vertrouwen in medemens en diverse instituties, 2012

	Totaal	België	Duitsland	Nederland
	% tamelijk tot veel vertrouwen			
Medemens	49	46	41	65
Nationaal parlement	44	44	39	52
Rechtstaat	57	44	60	67
Politie	74	66	77	77
Politici	32	31	20	50
Politieke partijen	29	30	18	48
Europees Parlement	40	47	32	45
Verenigde Naties	50	53	42	61

3.2 Verschillen binnen België, Duitsland en Nederland

Binnen België, Duitsland en Nederland zijn eveneens verschillen te vinden in participatie en vertrouwen. Het ESS is echter niet voldoende groot om uitsplitsingen te maken naar alle deelstaten/provincies. Wel kan dit op een hoger regionaal niveau. In België kunnen de drie gewesten (Brussel, Vlaanderen en Wallonië) met elkaar worden vergeleken. Duitsland is verdeeld in oost en west. In Nederland is gekozen voor de vier landsdelen (noord, oost, west en zuid).

De mate waarin sociale contacten worden onderhouden loopt vooral binnen Duitsland en Nederland aardig uiteen, in België zijn de verschillen tussen de drie gewesten gering (tabel 3.2.1). In Duitsland is een duidelijk onderscheid tussen de oostelijke- en westelijke deelstaten: in het oosten spreekt 49 procent één keer per week of vaker af met vrienden, kennissen of collega's, terwijl dit in het westen 60 procent is. In Nederland zijn de sociale contacten met vrienden,

3.2.1 Sociale contacten, vrijwilligerswerk en politieke participatie in België, Duitsland en Nederland, 2012

	België			Duitsland		Nederland			
	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	voormalig Oost-Duitsland	voormalig West-Duitsland	Noord-Nederland	Oost-Nederland	West-Nederland	Zuid-Nederland
	%								
Sociale contacten met vrienden, kennissen en collega's									
Één keer per maand of minder	11	13	14	24	16	10	6	9	5
Enkele keren per maand	28	22	20	27	24	21	16	17	18
Één keer per week of meer	61	64	66	49	60	69	79	74	77
Vrijwilligerswerk									
(Bijna) nooit	89	69	77	68	55	59	48	54	63
Minimaal één keer per 6 maanden	8	15	12	8	13	11	12	12	12
Minimaal één keer per maand	3	17	11	24	32	30	40	34	25
Politieke participatie									
Gestemd									
Nee	26	9	11	23	16	16	15	15	21
Ja	74	91	89	77	84	84	85	85	79
Politieke acties									
Geen	64	68	52	48	39	75	67	61	64
Één	19	20	28	30	31	14	22	23	22
Twee of meer	16	12	20	23	29	10	11	17	14

kennissen en familie het grootst in het oosten (79 procent) en het zuiden van het land (77 procent), tegenover 69 procent in Noord-Nederland en 74 procent in West-Nederland. Vooral inwoners uit het noorden van Nederland besteden dus minder tijd aan hun sociale netwerk.

In België participeert de Vlaamse bevolking het vaakst in vrijwilligerswerk: 17 procent is minimaal eens per maand betrokken bij vrijwilligerswerk. In Wallonië is dit 11 procent en in Brussel slechts 3 procent. Ook in Duitsland is het verschil tussen oost en west duidelijk te zien. In het westen zet 32 procent zich maandelijks in als vrijwilliger, tegenover 24 procent in het oosten. Ten aanzien van Nederland valt op dat de inwoners in het oosten van het land niet alleen hun sociale contacten het vaakst onderhouden, maar ook hoog scoren op vrijwilligerswerk: 40 procent neemt minimaal eens per maand hieraan deel. De inwoners uit Zuid-Nederland – Limburg en Noord-Brabant – doen dat met 25 procent het minst.

In tegenstelling tot de inzet als vrijwilliger is in Wallonië de politieke participatie groter dan in Vlaanderen. Van de Walen is 48 procent politiek actief, van de Vlamingen 32 procent. Van de Walen nam zelfs 20 procent deel aan twee of meer manieren om te participeren in de politiek, tegenover 12 procent van de Vlamingen. In Duitsland is het patroon van politieke participatie wel hetzelfde als bij het vrijwilligerswerk: van de Duitse bevolking in het westen nam 61 procent op de een of andere manier deel aan de politiek, terwijl dit in het oosten 52 procent is. In Nederland springt vooral het noorden van het land in het oog: slechts een kwart is politiek actief. In het oosten van het land is dit 33 procent, in het zuiden 36 procent en in het westen participeert 39 procent in de politiek.

Hoewel in België stemplicht bestaat, zegt in het gewest Brussel maar liefst een kwart dat zij niet naar de stembus zijn gegaan bij de laatste parlementsverkiezingen. Van de geïnterviewde niet-stemmers uit Brussel heeft echter meer dan tweederde niet de Belgische nationaliteit en dus ook geen stemrecht. Zonder deze personen stijgt de opkomst naar 90 procent. In Duitsland is de opkomst in het oostelijke deel beduidend lager dan in het westen. In Nederland valt op dat vooral Zuid-Nederland duidelijk een lagere opkomst laat zien.

In België hebben de inwoners van Vlaanderen beduidend meer vertrouwen in de medemens en in instituties dan de Waalse bevolking (tabel 3.2.2). Vooral bij het vertrouwen in de medemens (53 procent tegenover 33 procent), politici (36 procent tegenover 23 procent) en de politie (71 procent tegenover 58 procent) is dit verschil groot. In Duitsland is ook op het gebied van vertrouwen een fors verschil te zien tussen voormalig Oost- en West-Duitsland. Het westelijke deel heeft meer vertrouwen, in alle instituties en in de medemens, dan het oosten. In Nederland zijn de verschillen tussen de landsdelen een stuk kleiner. Het vertrouwen is in het zuiden doorgaans wel minder groot dan in de andere landsdelen. Zo vertrouwt 60 procent van de inwoners van Limburg en Noord-Brabant hun medeburgers, terwijl dat in het noorden en westen met 66 procent en in het oosten met 69 procent een stuk hoger ligt. Ook is in het zuiden het vertrouwen in maatschappelijke en politieke instituties meestal het laagst. In het oosten en westen is het vertrouwen vaak enkele procentpunten hoger.

Vervolgens is nagegaan in welke mate de percentages veranderen indien rekening wordt gehouden met de bevolkingssamenstelling. Indien de negen onderscheiden gebieden in de drie landen niet zouden verschillen in de man/vrouw-verhouding, de leeftijdsverdeling en het opleidingsniveau, blijven de discrepanties in de participatie en het vertrouwen nog steeds zichtbaar. In de meeste gevallen blijft de aanpassing beperkt tot zo'n 1 à 2 procent. Ook worden de verschillen tussen de drie landen niet kleiner. Dit betekent dat verschillen in leeftijdsopbouw en onderwijsniveau geen verklaring bieden voor de gevonden tegenstellingen.

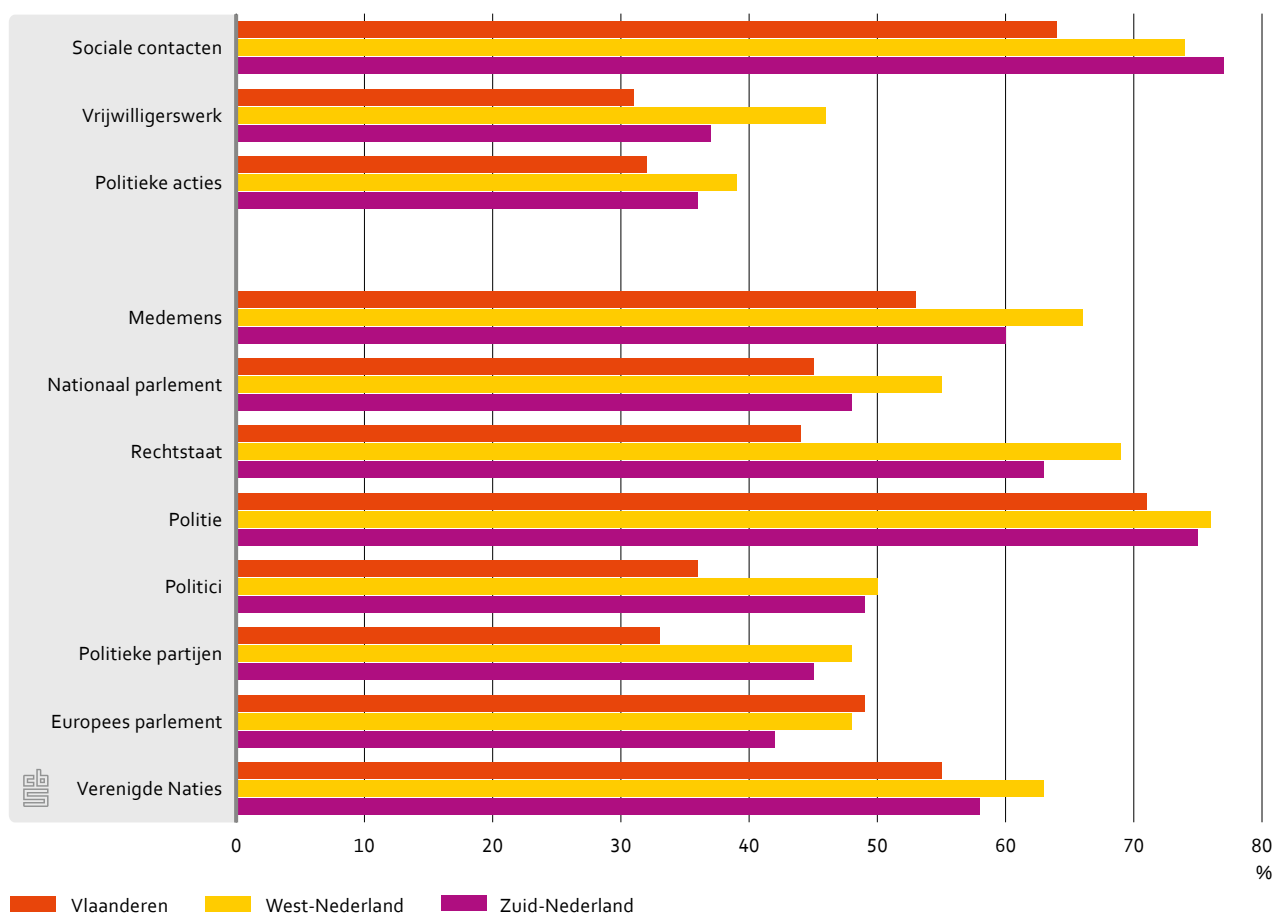
3.2.2 Vertrouwen in medemens en diverse instituties in België, Duitsland en Nederland, 2012

	België		Duitsland		Nederland					
	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	voormalig Oost-Duitsland	voormalig West-Duitsland	Noord-Nederland	Oost-Nederland	West-Nederland	Zuid-Nederland	
	% tamelijk tot veel vertrouwen									
Medemens	42	53	33	32	43	66	69	66	60	
Nationaal parlement	54	45	39	30	41	51	52	55	48	
Rechtstaat	60	44	39	48	63	64	68	69	63	
Politie	63	71	58	68	79	77	80	76	75	
Politici	25	36	23	16	21	49	54	50	49	
Politieke partijen	28	33	23	14	19	45	50	48	45	
Europees parlement	62	49	38	28	33	40	44	48	42	
Verenigde Naties	62	55	47	38	43	61	58	63	58	

3.3 Grensregio's

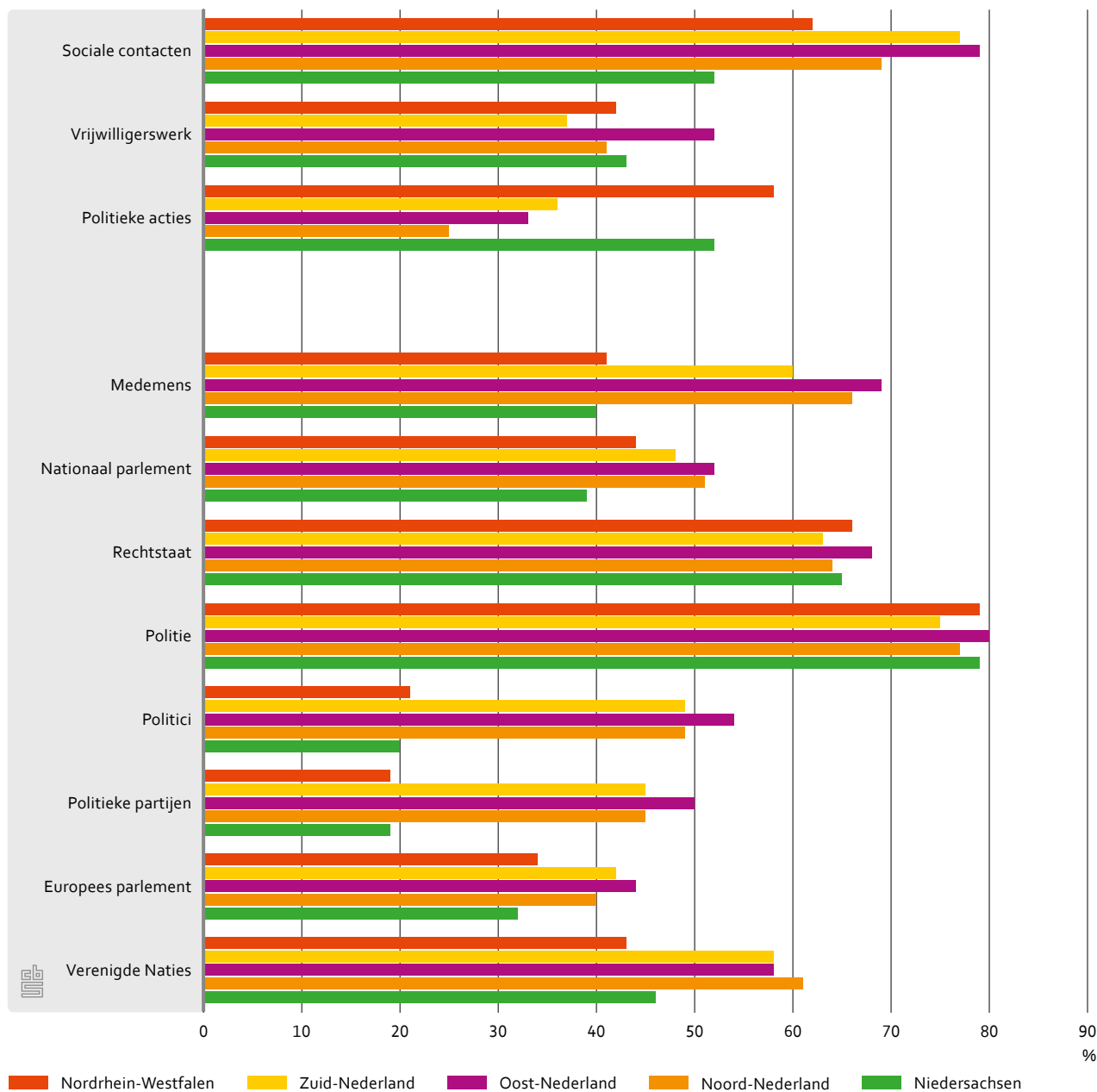
In het licht van de cijfers over participatie en vertrouwen rijst al gauw de vraag of de grensregio's van de drie landen vergelijkbaar zijn. In deze paragraaf zullen de Nederlandse grensregio's vergeleken worden met achtereenvolgens de Belgische en Duitse grensregio's. Ten aanzien van België wordt het gewest Vlaanderen vergeleken met de landsdelen West- en

3.3.1 Participatie en vertrouwen in grensregio's België en Nederland, 2012

Zuid-Nederland, de Duitse deelstaat Niedersachsen wordt vergeleken met Noord-, en Oost-Nederland en de deelstaat Nordrhein-Westfalen met de landsdelen Oost- en Zuid-Nederland.

3.3.2 Participatie en vertrouwen in grensregio's Duitsland en Nederland, 2012

Uit deze vergelijking komt naar voren dat zowel de grensregio's van België en Nederland, als de grensregio's van Duitsland en Nederland, sterk verschillen in de mate waarin sociale contacten worden onderhouden. Bij het vrijwilligerswerk zien we dat de participatie in Zuid-Nederland een stuk lager is dan in West-Nederland, maar nog altijd hoger dan in Vlaanderen. In vergelijking met Nordrhein-Westfalen scoort Zuid-Nederland slechter, terwijl Oost-Nederland een hoger aandeel vrijwilligers heeft dan de beide Duitse deelstaten. In Noord-Nederland is de vrijwillige inzet vergelijkbaar met het aangrenzende Niedersachsen.

De politieke participatie in de Duitse grensregio's is vele malen hoger dan in Nederland of België. De participatie in Vlaanderen is lager dan in West-Nederland, maar komt aardig overeen met die in Zuid-Nederland.

In Vlaanderen is het vertrouwen in de medemens en instituties stukken lager dan in West- en Zuid-Nederland, behalve voor het vertrouwen in het Europees parlement. Vlaanderen toont daarom vrijwel geen gelijkenissen met de grensregio's in Nederland. De Duitse deelstaten verschillen ook fors met de aangrenzende gebieden in Nederland in het vertrouwen. Het vertrouwen in de medemens is in beide Duitse deelstaten zo'n 40 procent, en is daarmee fors lager dan in Zuid-Nederland (60 procent) en vooral Noord-Nederland (66 procent) en Oost-Nederland (69 procent). Ook de verschillen bij het institutionele vertrouwen zijn soms fors. Vooral een grote discrepantie geldt voor het vertrouwen in politici en politieke partijen. In beide Duitse deelstaten vertrouwt maar een op de vijf personen de nationale politici en partijen, terwijl dat in Nederland bijna de helft is in het zuiden en noorden, en iets meer dan de helft in oosten. Iets minder groot zijn de verschillen in vertrouwen in het nationale parlement. In Nedersachsen heeft 39 procent daar fiducia in, in Nordrhein-Westfalen 44 procent, in het noorden van Nederland 51 procent, in het oosten 52 procent en in het zuiden 48 procent. Het vertrouwen in het Europese parlement en de Verenigde Naties in de twee Duitse deelstaten ligt zo'n 10 tot 15 procentpunt onder dat van de drie Nederlandse landsdelen. Wat betreft het vertrouwen in de rechtstaat en de politie komen de cijfers redelijk overeen.

Ook voor deze vergelijking is aanvullend rekening gehouden met de verschillen in de bevolkingssamenstelling qua geslacht, leeftijd en opleiding. De correctie heeft nagenoeg geen effect op de gevonden verschillen.

4. Conclusies en vervolgonderzoek

De landenvergelijking leert dat het sociaal kapitaal, vastgesteld aan de hand van drie indicatoren voor participatie en acht voor vertrouwen, sterk verschilt. Driekwart van de Nederlandse bevolking heeft frequent contact (één keer per week of meer) met vrienden, kennissen of collega's. Dat is meer dan in België (65 procent) en vooral meer dan in Duitsland (58 procent). Zowel in Nederland als in Duitsland is een op de drie actief als vrijwilliger, twee keer zoveel als in België. Een op de drie Nederlanders en Belgen is actief in de politiek, in Duitsland is dat beduidend meer dan de helft. Daarmee zijn de participatiecontouren op landenniveau vastgesteld. Het vertrouwen geeft een nog eenduidiger beeld. Nederland loopt hierbij duidelijk voorop. Duitsland kent het grootste wantrouwen in de politiek en België heeft de minste fiducia in de politie en de rechtsstaat. Ook het vertrouwen in de medemens is in Nederland beduidend hoger dan dat in onze beide buurlanden.

De verschillen tussen de landsdelen in Nederland zijn kleiner dan in Duitsland: de mate van participatie en vertrouwen is in het westen van Duitsland beduidend groter dan in het oosten. Voor België geldt dat op bijna al deze aspecten, met uitzondering van politieke activiteiten, de Vlamingen in grotere mate meedoen met en vertrouwen hebben in de samenleving dan de Walen.

Verschillen zijn er ook tussen de grensregio's. Een kwart van de Nederlandse bevolking in het zuiden staat als vrijwilliger te boek. Dat is weliswaar een grotere groep dan in Vlaanderen, maar minder dan de 30 procent in de beide Duitse deelstaten. Ten opzichte van de grensgebieden in Nederland ligt het politieke vertrouwen echter beduidend lager in de buitenlandse grensregio's. Dat geldt echter niet voor het vertrouwen in de rechtsstaat en de politie, waar de grensgebieden wat dichterbij elkaar staan.

Al met al kunnen we stellen dat de verschillen tussen België, Duitsland en Nederland op het gebied van participatie en vertrouwen groot blijven, ook als we inzoomen op aangrenzende gebieden. Net als in eerder onderzoek blijkt dat Nederland het, in vergelijking met andere landen, goed doet op het gebied van participatie en vertrouwen. Nederlanders hebben beduidend meer vertrouwen en doen vaker mee met de samenleving dan Belgen en Duitsers. De uitzondering op dit beeld is politieke participatie, waarop de Duitse bevolking fors beter scoort. Belgen hebben ook iets meer vertrouwen in het Europees Parlement, al bedraagt het verschil tussen België en Nederland slechts 2 procent. Zoals verwacht onderscheidt Vlaanderen zich uitdrukkelijk van Wallonië en doen de voormalige West-Duitse deelstaten hetzelfde ten opzichte van de Oost-Duitse deelstaten. Tussen de grensregio's zijn geen evidente overeenkomsten gevonden.

Dit artikel biedt verscheidene handvatten voor vervolgonderzoek. Zo zijn we – met uitzondering van het controleren voor opleidingsniveau, leeftijd en geslacht – niet ingegaan op de mogelijke oorzaken die ten grondslag staan aan de verschillen tussen de landen en regio's. Ook hebben we, gebonden aan de beschikbare ESS-data en het aantal cases per gebied, niet specifiek kunnen inzoomen op bepaalde provincies en deelstaten. Het is dus goed mogelijk dat er wel degelijk overeenkomsten te vinden zijn in de grensregio's, maar dat we die door toedoen van een te grote scope niet hebben kunnen ontdekken. Tevens zou meer inzicht geboden kunnen worden in het verloop van sociaal kapitaal door de tijd tussen en binnen België, Duitsland en Nederland.

Literatuur

Brehm, J., 1993, *The phantom respondents: Opinion surveys and political representation*. University of Michigan Press, Ann Arbor.

Coté, S. en T. Healy, 2001, *The well-being of nations: The role of human and social capital*. Organisation for Economic Co-operation and Economic Development. OECD, Parijs.

Council of Europe, 2008, *Towards an active, fair and socially cohesive Europe: report of the high-level task force on social cohesion*. European Committee for social cohesion, Straatsburg.

Esping-Andersen, G., 1990, *The three worlds of welfare capitalism*. Blackwell Publishing, Cambridge.

ESS, 2012, *European Social Survey: Round 1–6*. Norwegian Social Science Data Services, Norway.

Linssen, R. en H. Schmeets, 2010, Participatie en vertrouwen in Europa. In: H. Schmeets (red.) Sociale Samenhang: Participatie, vertrouwen en integratie, blz. 135–151. CBS, Den Haag/Heerlen.

Linssen, R. en H. Schmeets, 2011, Politieke participatie en vertrouwen in Europees perspectief. In: Schmeets, H. (ed.), 2011, Verkiezingen: Participatie, Vertrouwen en Integratie, blz. 130–143. CBS, Den Haag/Heerlen.

Ritzen, J., W. Easterly en M. Woolcock, 2000, On 'good' politicians and 'bad' policies: Social cohesion, institutions and growth. World Bank, Washington D.C.

Schmeets, H. en S. te Riele, 2014, Declining Social Cohesion in The Netherlands? Social Indicators Research, 115, blz. 791–812.

Schmeets, H., 2013, Sociale Samenhang brokkelt niet af. Economisch Statistische Berichten, 98(4657), blz. 212–215.

Schmeets, H., 2014, Verschillen in sociale samenhang en welzijn tussen provincies. Bevolkingstrends, december 2014. CBS, Den Haag/Heerlen.

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2014–2015	2014 tot en met 2015
2014/2015	Het gemiddelde over de jaren 2014 tot en met 2015
2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2014 en eindigend in 2015
2012/'13–2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2012/'13 tot en met 2014/'15

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Studio BCO, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2015.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.